

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
Кірдан Олени Леонідівни
на дисертаційну роботу Пшемінської Лариси Олександрівни на тему:
«Педагогічні ідеї М. Д. Леонтовича в контексті розвитку вітчизняної
музичної освіти (1877 – 1921 рр.)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки**

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Утвердження національної ідеї в освіті й науці, виховання нової генерації українців відбувається нині в умовах відстоювання української державності. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022 р.) метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності. Реалізуючи прагнення розбудувати демократичну правову державу, затребуваним нині є посилення історико-культурного компоненту підготовки здобувачів вищої освіти, вивчення внеску видатних особистостей, які своєю діяльністю і творчим доробком утверджували духовно-моральні цінності Українського народу, національну самобутність. Вирішенню низки актуальних проблем у сфері освіти й виховання сприятиме творче використання спадщини педагогічних персоналій.

Уособленням золотого фонду української еліти є непересічна особистість – український композитор, збирач музичного фольклору, видатний майстер та автор близько двохсот обробок народних пісень, талановитий хоровий диригент і педагог, новатор та невтомний пропагандист музичної освіти, організатор першого українського симфонічного оркестру та хорової капели, автор підручника «Практичний курс навчання співу у середніх школах України» – Микола Дмитрович Леонтович. Серед видатних українців його постать є найзначимішою за внеском у розвиток вітчизняного

та світового музичного мистецтва. Відтак, своєчасним та затребуваним є звернення до напрацювань Миколи Дмитровича Леонтовича, чия музично-педагогічна діяльність є масштабною та багатогранною.

Осучаснення змісту програм закладів загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти шляхом упровадження педагогічних ретроінновацій і творчого застосування конструктивного вітчизняного досвіду належить до низки актуальних педагогічних проблем. Ураховуючи викладене вище, а також відсутність цілісного дослідження в означеному напрямі, дисертаційна робота Пшемінської Лариси Олександрівни, безсумнівно, є актуальною та має науково-практичну цінність.

Важливість дисертаційної роботи Л.О. Пшемінської підтверджує й те, що вона виконувалася відповідно до наукової теми кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Формування компетентного вчителя в умовах освітнього середовища педагогічного вищого навчального закладу» (номер державної реєстрації: 0116U007536). Тему дослідження затверджено Вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 4 від 30.10.2018 р.); узгоджено Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 5 від 27.11.2018 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою:

- проаналізовано історіографію проблеми та джерельну базу дослідження;
- висвітлено процеси становлення й розвитку особистості М. Леонтовича, виокремлено основні періоди його музично-педагогічної діяльності;
- схарактеризовано зміст музично-педагогічної діяльності педагога;
- виявлено педагогічні ідеї у музично-педагогічній діяльності та творчій спадщині М. Леонтовича;
- обґрунтовано перспективи використання педагогічних ідей М. Леонтовича у сучасній практиці музичної освіти.

Нові факти, одержані здобувачем.

У дисертації Л.О. Пшемінської вперше здійснено цілісне дослідження музично-педагогічної діяльності та педагогічних ідей М. Леонтовича; з'ясовано основні передумови й чинники формування світогляду та музично-естетичних цінностей педагога-композитора (родинне виховання, соціальне оточення, творче середовище, освіта та спілкування із видатними особистостями кінця XIX – поч. XX ст., особиста музично-педагогічна

діяльність, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення); розроблено авторську періодизацію музично-педагогічної діяльності М. Леонтовича: перший період (1899–1908 рр.) – початковий період становлення М. Леонтовича як педагога; другий період (1908–1918 рр.) – розвиток музично-педагогічної та методичної діяльності; третій період (1919–1921 рр.) – активна освітньо-просвітницька діяльність; проаналізовано педагогічну спадщину М. Леонтовича як єдність його педагогічних ідей та музично-педагогічної діяльності; окреслено перспективи екстраполяції педагогічних ідей М. Леонтовича в сучасну практику вітчизняної музичної освіти.

Удосконалено наукові уявлення про історіографію проблеми та джерельну базу дослідження; визначено можливості використання творчого доробку та педагогічних ідей М. Леонтовича в умовах Нової української школи.

Подальшого розвитку набули положення про становлення й розвиток особистості М. Леонтовича, його педагогічну, композиторську, диригентську, хорову діяльність.

До наукового обігу введено маловідомі документи, що розширюють знання про музично-педагогічну діяльність М. Леонтовича.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Усі наукові положення, висновки та рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та достовірні. Структура дисертації та її результати дозволяють стверджувати, що Л.О. Пшемінська реалізувала усі окреслені завдання, розкрила тему чітко і послідовно. Вважаємо, що мета та завдання дослідження, поставлені дисертанткою, послідовно реалізовані. Загальні висновки переконливо відображають результати здійсненого дослідження.

Аналіз тексту дисертації Л.О. Пшемінської та змісту публікацій дисертантки дають змогу стверджувати, що нею старанно і добросовісно опрацьовано значний масив джерел, які охоплюють науково-педагогічну, музично-педагогічну літературу, архівні документи, нормативні документи та ін. (461 найменування, зокрема 3 іноземною мовою), у результаті чого сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Достовірність результатів дослідження забезпечує комплексний аналіз значного масиву джерел, який дав змогу об'єктивно здійснити теоретичний аналіз проблеми; використання комплексу взаємопов'язаних методів для виконання визначених завдань та досягнення мети дослідження; належною

апробацією та впровадженням результатів роботи в освітній процес закладів вищої освіти.

Зміст поданих анотацій відображає зміст дисертації та висвітлює її суттєві аспекти й основні положення.

Зауважимо, що дисертаційна робота Л.О. Пшемінської характеризується змістовністю та обґрунтованістю викладених позицій, демонструє культуру наукового мислення; уміння порушувати та розв'язувати наукові проблеми; аргументовано та логічно викладати матеріал. Усе вищезазначене дає підстави стверджувати про наукову зрілість дисертантки.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Л.О. Пшемінської містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради», Тульчинського фахового коледжу культури, Київського університету імені Бориса Грінченка, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, КУ «Тульчинський центр комплексної реабілітації для дітей та осіб з інвалідністю «Промінь надії», ОЗЗСО «Монастирищенська спеціалізована школа I – III ступенів № 5».

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що основні ідеї, матеріали, положення та висновки дисертаційної роботи використовуються в роботі закладів вищої освіти, зокрема в процесі оновлення змісту дисциплін «Сольфеджіо», «Історія музики», «Педагогіка», «Українська народна музична творчість», «Сольфеджіо», «Методика музичного виховання», «Музикознавство», «Музична педагогіка», «Вокально-хорове виконавство», «Педагогічна творчість» та ін., програм виробничих практик для спеціальностей 014 Середня освіта. Музичне мистецтво та 025 Музичне мистецтво першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти; для вдосконалення змісту професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та працівників закладів культури під час викладання дисциплін «Музикознавство», «Музична педагогіка», «Вокально-хорове виконавство», «Педагогічна творчість» та ін. та в позааудиторній діяльності в закладах передвищої фахової освіти; на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» у ЗЗСО; для корекційно-розвивальної роботи дітей з особливим освітніми потребами.

Теоретичні положення й висновки містять фактичний історико-педагогічний матеріал для аналізу спадщини М. Леонтовича в розвитку вітчизняної музичної освіти та можуть доповнити зміст курсів історії педагогіки, історії України, історії мистецької педагогіки та історії української культури в закладах вищої та фахової передвищої освіти, мистецьких та закладів загальної середньої освіти; для організації педагогічної практики й науково-дослідницької роботи здобувачів вищих педагогічних закладів освіти, а також для підвищення кваліфікації педагогічних кадрів мистецького профілю.

Матеріали дослідження можуть бути використані для створення та впровадження в освітній процес закладів вищої та фахової передвищої освіти нових освітніх компонентів та укладання навчально-методичних видань історико-педагогічного, мистецького та культурологічного спрямування для підготовки фахівців музично-педагогічних спеціальностей; у подальших історико-педагогічних дослідженнях.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків до роботи, списку використаних джерел, додатків. Дослідження системно організоване: чітко окреслено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно випливають зі змісту основного тексту дисертації.

Дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет; аргументувала використання обраних методів дослідження.

У вступі авторка переконливо обґрунтувала актуальність проблеми та науковий апарат дослідження; розкрила наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; надала інформацію щодо впровадження і апробацію результатів дослідження.

У першому розділі роботи «Теоретичні основи дослідження» дисертанткою окреслено історіографію проблеми та джерельну базу дослідження; схарактеризовано процес формування світогляду та музично-естетичних цінностей М.Д. Леонтовича; подано періодизацію його музично-педагогічної діяльності.

Науково цінним вважаємо те, що дисертанткою схарактеризовано суспільно-історичний і соціокультурний контексти становлення педагогічних поглядів М. Леонтовича. Обґрунтовано, що професіогенез педагога детермінували такі чинники, як виховання в спадковій родині священнослужителів, навчання в закладах духовної освіти, зокрема Шаргородському духовному училищі, Кам'янець-Подільській духовній

семінарії (уроки в І. Лепехіна, Ю. Богданова), Петербурзькій придворній капелі; приватні уроки в Б. Яворського; співпраця з досвідченими педагогами-практиками (М. Лисенком, К. Стеценком, О. Кошицем, П. Козицьким, Б. Яворським та ін.); самоосвіта тощо.

У другому розділі «Зміст музично-педагогічної діяльності та творчої спадщини М.Д. Леонтовича» окреслено організаційні передумови розвитку вітчизняної музичної освіти; схарактеризовано музично-педагогічну діяльність М. Д. Леонтовича; проаналізовано його педагогічну спадщину.

Позитивним набутком вважаємо детальну характеристику змісту музично-педагогічної діяльності педагога в Чуківській двокласній школі, духовному училищі міста Тиврова, церковно-учительській школі в місті Вінниці, залізничній школі станції Гришино, Тульчинському єпархіальному жіночому училищі, Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка, трудовій школі в місті Тульчин.

У третьому розділі дисертації «Педагогічні ідеї М.Д. Леонтовича та перспективи їх упровадження у сучасну практику вітчизняної музичної освіти» схарактеризовано актуальні ідеї музично-педагогічної діяльності та педагогічної спадщини митця; узагальнено педагогічні ідеї М. Леонтовича та перспективи їх використання у сучасній освітній практиці впровадження ідей М. Леонтовича в освітній процес сучасних закладів освіти

Імпонує, що дисертанткою обґрунтовано перспективи використання педагогічних ідей та творчої спадщини М. Леонтовича в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (залучення школярів до збиральницької діяльності в галузі українського фольклору; навчання дітей основ музичної грамоти, ознайомлення учнів із різними жанрами української народної пісні (веснянками, побутовими, історичними, дитячими піснями-іграми), спонукання до самостійності й активізації власної творчості; використання обробок народних пісень композитора на заняттях з використанням вікторин, інсценізацій, музично-рольових ігор та фольклорних свят, конкурсів, народнопісенних проєктів); закладів фахової передвищої музичної освіти (використання музично-педагогічної спадщини М.Д. Леонтовича при підготовці до викладання освітніх компонентів; у роботі проблемних груп, наукових гуртків та позааудиторній діяльності здобувачів освітньо-професійних програм педагогічної та культурно-мистецької галузей); закладів вищої освіти (уведення до навчальних програм курсів «Методика початкового інструментального й вокального навчання», «Шкільний музичний театр», «Музика і рух у шкільній практиці», у змісті яких доцільно детально аналізувати праці М. Леонтовича; робота наукового гуртка

«Музичне виховання М. Леонтовича»; виконання студентських творчих проєктів з досліджуваної тематики.

Робота вдало доповнена таблицями, рисунками, які унаочнюють теоретичний матеріал.

Додатки до роботи є інформативними і слугують вагомим історико-педагогічним підґрунтям для заглиблення у досліджувану проблему.

Дисертаційна робота Л.О. Пшемінської за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. На нашу думку, варто було б повніше розкрити роль самоосвіти і саморозвитку М. Леонтовича, як рушійної сили його композиторської, диригентської та музично-педагогічної діяльності.

2. У висновках дисертантці доцільно було б ширше схарактеризувати актуалізацію педагогічних ідей М. Леонтовича в умовах Нової української школи.

3. Засвідчуючи теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження Л.О. Пшемінської, вважаємо слушною і своєчасною апробацію синопсичних ідей М. Леонтовича в інклюзивній музичній освіті. У подальшому цей пласт міг стати предметом окремого наукового пошуку здобувачки.

4. З огляду на актуальність теми, цінність матеріалів та результатів дисертаційного дослідження, доцільним є видання монографії, що сприятиме широкому доступу наукової громадськості до їх вивчення.

Проте висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи і є швидше приводом для наукової дискусії та науково-методологічної рефлексії.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором.

Основні положення і наукові результати дисертаційного дослідження висвітлено в 19 публікаціях (17 одноосібних), з них 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному періодичному виданні, 11 – апробаційного характеру, 2 – додатково відображають наукові результати дослідження. У них відображено основні положення дисертації, що надають вичерпне уявлення про зміст і результати наукової роботи, які вважаємо достатніми та такими, що відповідають сучасним нормативним вимогам.

Висновок.

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційне дослідження Пшемінської Лариси Олександрівни «Педагогічні ідеї М. Д. Леонтовича в контексті розвитку вітчизняної музичної освіти (1877 – 1921 рр.)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має наукову новизну, вагоме теоретичне і практичне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу Міністерства науки і освіти України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами, Постановою КМ № 341 від 21.03.2022 р.), а її авторка – Пшемінська Лариса Олександрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

Олена КІРДАН

Ректор

Олександр БЕЗЛЮДНИЙ